

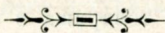
Понимаю жалке положе (sic!) Вашого отца но не менше, а бѣльше смутне положенє справы народной. А тую выше ставлю, якъ справу родынѣ поодинокихѣ. Такъ видите же я резигновати не мѣгбымѣ.

Но справа такъ лихо не стоить. Я не маю такой певности, о якої люде говорятъ. Свѣтлой княжны коляторки я не знаю, не чувѣ ѡдѣней жадного слова. Далѣ суть многи кандидати съ сильнѣйшими инстанціями якъ я. Наконецъ не маю надѣѣ, аби мене Консистерія до пропозиціи (по новымѣ своимѣ установамѣ) вложила, для моеї нынѣшней политики. Если Вашѣ Отецъ якъ думаю, менше выноватый въ очахѣ Консистеріи, якъ я, и до пропозиціи прійде, тогда при певности со стороны колаторки его выграна.

На певно що до пропозиціи рахувати не можна. Могло бы бути що и Вашѣ отецъ до пропозиціи не прійде, я зрезигнувавбымѣ, и кому пожитокъ?

Пѣзно на Вашѣ листѣ ѡдписую, бо недавно я его отримавѣ. Ходивѣ до Львова до Вѣдня и назадѣ до Львова. Прощу пріймати мое поважанє.

К а ч а л а .

Слѣди впливу

В. ЖУКОВСЬКОГО В ПОЕЗІЯХ Б. ЗАЛЕСЬКОГО.

В першій добі поетичної творчості, між р. 1820 а 1823, написав Б. Залеский поезіи п. з. „Ludmiła“, „Lubor“, і „Arab u mogiły konia“. (Всі надруковані в журналі „Pamiętnik Warszawski“, 1822, т. I, 115 до 117; II, 130—132; III, 9—11.)

Твори сесі зачислює П. Хмельовський (Studia i szkice) до віршів, що основані на канві людової поезіи. На таку думку навели его самі заголовки віршів. „Людмілу“ називає автор „думою з української пісні“ (гл. Pisma, Lwów, 1877, т. I. 165), а „Любора“ — „баллядою з повісти люду“ (тамже, I, 162); слово-ж „наслідуване“ поміщене під заголовком поезіи „Араб над могилою коня“ можна було аналогічно так зрозуміти, що сей твір є також наслідуванем якої народної пісні.

Вже розбираючи вплив українських народних пісень на поезіи Б. Залеского висказав я переконанє, що згадані поезіи Залеского не мають нічого спільного з українською народною поезією. (Записки товар. ім. Шевч. I, 155). Тоді не знав я ще, з якого жерела вони походять; нині могу се жерело вказати рішучо. Всі три поезіи, про котрі тут говорю, се більше або менше дословний переклад або

наслідуване знаменитого великоруського романтика В. Жуковського.

В біографічних відомостях, що відносять ся до Залеского, не знаходимо ніяких вказівок, о скільки польський поет знав твори Жуковського; та певна річ, що в часі, коли Залеский перебував у Варшаві і писав згадані вірші, читано поезії Жуковського з таким самим запалом в кругах молодіжці польської як і московської*). Незбиті однак докази на се, що Залеский не лишень знав, але й наслідував вірші Жуковського, маємо в поезіях „Людміла“, „Любор“ і „Араб над могилою коня“.

„Людміла“, се наслідуване поезії Жуковського п. з. „Тоска по миломъ“. Сей вірш Жуковського не є твором оригінальним; се переробка пісні Шіллера п. з. „Des Mädchens Klage“**). Та Жуковський не зазначив, на якому першовзорі оснував сею пісню і навіть у виданю своїх поезій з р. 1849, довершеному під єго доглядом, не признав ся, що се переробка з Шіллера; тож і Залеский не знав імовірно про німецьке походженє пісні Жуковського — як се впрочім вразно видко з тексту „Людміла“, що далеко більше зближений до переробки Жуковського, як до оригіналу Шіллера і так у Шіллера читаємо:

Der Eichwald brauset, die Wolken ziehn,
Das Mägdlein sitzt an Ufers Grün.
Es bricht sich die Welle mit Macht, mit Macht, —
Und sie seufzt hinaus in' die finstre Nacht,
Das Auge vom Weinen getrübet.

У Жуковського кожній строфі Шіллера відповідає подвійна строфа що творить для себе цілість:

Дубрава шумить,
Сбираються тучи,
На берегъ зыбучій
Склонившись, сидить
Въ слезахъ, пригорюнясь, дѣвица - краса.
И полночь, и буря мрачатъ небеса;
И черныя волны, вздымаясь, бушуютъ;
И тяжкіе вздохи грудь бѣлу волнуютъ.

У Залеского бачимо аналогічну метричну будову як у Жуковського: строфа розпадаєсь на дві половини, тільки що коротші вірші стоять у Жуковського на першому, у Залеского на другому місці:

Szumią i wody i gaje
Chmurna noc niebo pokryła

*) Знаємо вряжине, яке зробила під той час у кружку польської молодіжці у Вільні баллада Жуковського „Людміла“. (Порівн. I. Chodźko, Dwie konwersacje z przeszłości. Wilno, 1857. 202—208; Biegeleisen, Dzieła Mickiewicza. I. 445; Chmielowski, Adam Mickiewicz. I. 157.)

**) Перший раз появилася сея пісня Шіллера в видавництві „Musenalmanach f. d. I. 1799“ S. 208—209. Перші дві строфи ввійшли опісля як пісня Теклі до трілогії „Wallenstein“, а іменно до III-го акту драми „Piccolomini“. Порівн. Schillers Gedichte, Berlin, 1868, IV. S. 99.

Siedząc nad Dnieprem Ludmiła
 Ciężkie westchnienie wydaje.
 Piękna jak pogoda
 W majowym poranku;
 Tak Ludmiła młoda
 Płacze po kochanku.

Натяк на красу дівчини — „Piękna jak pogoda“ — котрого зовсім нема у Шіллера, відповідає текстови Жуковського „дівчи́ца-краса“. У слідуючій строфі у Жуковського як і у Шіллера є лиш загальні натяки про смерть милого, а Залеський описує ближше, як Вацлав поляг у бою з Татарами.

Важніші мотиви двох дальших строф поезії Жуковського містяться в отсих словах Шіллера:

Das Herz ist gestorben, die Welt ist leer,
 Und weiter giebt sie dem Wunsche nichts mehr.
 Du, Heilige. rufe Dein Kind zurück!
 Ich habe genossen das irdische Glück,
 Ich habe gelebt und geliebt.

Es rinnet der Thränen vergeblicher Lauf,
 Die Klage, sie wecket die Todten nicht auf..
 Doch nenne, was tröstet und heilet die Brust
 Nach der süßen Liebe verschvundener Lust,
 Ich, die Himmlische, will's nicht versagen.

Таку саму знеохоту до життя та жаль за утраченим щастєм бачимо і у Жуковського:

Душа отцвѣла,
 Природа уныла;
 Любовь измѣнила,
 Любовь унесла
 Надежду, надежду, мой сладкій удѣль...
 Кудажь ты, мой ангель, куда улетѣль?
 Ахъ, полно! я счастьемъ мірскимъ насладилась,
 Жила, и любила, и друга лишилась.
 Теките струей
 Вы слезы горючи;
 Дубравы дремучи
 Тоскуйте со мной!

Репродукцію мотивів, що містяться в сьому уступі, подибуємо в слідуючих двох строфах „Людмили“:

Przeszły pogodnie me chwile,
 Już ja nie żyję dla świata,
 Anioł mój już mię odlata,
 Szczęście me znajdę w mogile.
 Już ja nie obaczę
 Mojego kochania,
 Próżne moje płacze,
 Próżne narzekania.

Słodka ach! słodka nadziejo,
 Jakże zniknęłaś mi marnie!
 W życiu mem widzę męczarnie;
 Oczy me tylko łzy leją.
 Na ten próg Dnieprowy
 Ach płyńcie łez zdroje!
 Wy głuche dąbrowy,
 Dzielcie żałość moję!

Коли порівнаємо ці строфи з наведеним уступом Жуковського, бачимо, що Залеський розвинув тут многи мотиви, котрих зовсім нема у Шіллера, а котрі знаходимо у великоруського поета: натяк про розбиті надії, порівняне милого з ангелом що відлетів, апострофа до природи, щоби з дівчиною разом сумувала, усе те показує наглядно, що першовзором була для Залеського поезія Жуковського, а не Шіллера.

Остатня строфа Шіллерової пісні передана Жуковським досить невірною:

Lass rinnen der Thränen vergeblichen Lauf!
 Es wecke die Klage die Todten nicht auf!
 Das süsseste Glück für die trauernde Brust
 Nach der schönen Liebe verschwundener Lust
 Sind der Liebe Schmerzen und Klagen.

Ах скороль пройнуть
 Унылые годы?
 Съ весною природы
 Красы разцвѣтуть...
 Но сладкое счастье не дважды цвѣтеть.
 Пускайже драгое въ слезахъ оживеть!
 Любовь, ты погибла; ты, радость, умчалась,
 Одна о минувшемъ тоска мнѣ осталась.

Тут як бачимо, Жуковський впровадив новий мотив. У Шіллера сказано, що сльози не розбудять милого в могилі; Жуковський порівнує зміну людської долі зі змінами в природі: весна повертає жите і радість в природі, але людське щастє не вертає. Іменно сей мотив Жуковського, а не Шіллера, розвинув Залеський у слідуючій строфі:

Piękne te kwiatki i smugi
 Choć świetność utracą swoją,
 Z wiosną się nową ustroją,
 Jeszcze zakwitną raz drugi.
 Lecz szczęście dla ludzi
 Nie kwitnie dwa razy
 Wiosna wszystko budzi,
 Martwe tylko głązy.

Остатня строфа поезії Залеського, що описує, як „Grom trzasł w opokę Ludmiły, Razem ją w Dnieprze zanurza“ — оригінальна; подібного мотиву нема ані у Шіллера, ані у Жуковського.

Із сего порівняння бачимо, як сентиментальна афектація на тему любови — так характеристична в поезіях Шіллера в першій доби єго

творчости, прибравши ще сильнішу сентиментальну закраску у Жуковського, перейшла у Залеського в напушистий бомбаст. Бачимо отже, що походжене сеї „думи“, основаної буцим то на українській пісні, зовсім не українське.

Так само далекою від українського ґрунту є балляда Залеського „Любор.“ Мотиви єї взяв Залеський знов не з переказів або пісень народних, як сего можнаб догадуватись по заголовку „ballada z powieści ludu“ — а з балляди німецького поета Улянда п. з. „Harald“ (гл. Uhland, Gedichte, Stuttgart, 1867, 366—368; Гаральд написаний 1811 р.). Посередником між поетом польським а Уляндою був знов Жуковський, котрий ще р. 1816 переклав Уляндову балляду також п. з. „Гаральд“ (Сочиненія, III, 43. З разу єї друковано між оригінальними творами, та в вид. 1849. сказано, що се переклад з Улянда). Переклад Жуковського доволі вірний, так, що стосунок „Любора“ до балляди Жуковського і Улянда майже однаковий. Та все таки деякі дрібніші відтинки стилю балляди Залеського, а также аналогічний примір поезії „Людмила“ вказують виразно, що Залеський не брав мотивів сеї балляди з першої руки. Ось нпр. дві перші строфи всіх трьох версій:

Улянд: Vor seinem Heergefolge ritt
Der kühne Held Harald:
Sie zogen in des Mondes Schein
Durch einen wilden Wald.
Sie tragen manch erkämpfte Fahn',
Die hoch im Winde wallt,
Sie singen manches Siegeslied,
Das durch die Berge hallt.

Жуковський: Передъ дружиною на конѣ
Гаральдъ боець сѣдой
При свѣтлѣ полныя луны
Вѣзжаєть въ лѣсъ густой.
Отбиты вражьи знамена
И вѣють и шумлять,
И гуломъ пѣсней боевыхъ
Кругомъ холмы гудятъ.

Залеський: Dawszy czas wytechnąć hufcom znużonym
Lubor wódz stary waleczny,
Sam w ciemnej nocy na koniu wronym
Wjeżdża w bór czarny odwieczny.
Zdała chorągwie w bojach zdobyte
Utkwione świszczą z mogiły,
Wojennych pieśni echa rozbite
Przelekłe zwierze płoszyły.

Як бачимо, Залеський переводить свобідно, радше наслідуює, та наслідуює не Улянда, а Жуковського; се бачимо з того, що З. так як Ж. називає лицаря „старим“, коли Улянд говорить тільки про єго відвагу.

Дальше слідує у Залеского строфа, в котрій описуєсь задума Любора. Такої строфи не бачимо ані у Улянда, ані у Жуковського. В середній частині балляди Улянда Гаральд вїїзджає в ліс ураз із товаришами, котрі також підлягають чарам ельфів, а Любор сам один впадає в руки русалок. Русалки карають Любора за смерть лицарів, котрих він забив у многих битвах. Сего мотиву також не подibuємо ані у Улянда ані у Жуковського. Дуже подібною у всіх трьох поетів є сцена, де елфи-русалки оточують лицаря. І тут і там лицар приваблений шепотом ручаю гасить свою жажду і через се підлягає чарам.

У л. : In grosser Trauer ritt von dann
Der stolze Held Harald,
Er ritt allein im Mondesschein
Wohl durch den weiten Wald.
Vom Felsen rauscht es frisch und klar:
Er springt vom Rosse schnell
Und schnallt vom Haupte sich den Helm
Und trinkt vom kühlen Quell.
Doch, wie er kaum den Durst gestillt,
Versagt ihm Arm und Bein,
Er muss sich setzen auf den Fels
Er nickt und schlummert ein.

Ж у к. : И ѣдет сумрачно-уныль
Гаральдъ, боець съдой
При свѣтлѣ полныя луны
Оди ъ сквозь лѣсъ густой.
Но вотъ шумить, журчить ручай,
Гаральдъ съ коня спрыгнуль
И снялъ онъ шлемъ, и влаги имъ
Студеной зачерпнулъ.
Но только жажду утолилъ,
Вдругъ обезсилѣлъ онъ
На камень сълъ, поникъ главой
И погрузилъ ся въ сонъ.

З а л. : Szumi bór stary, odwieczny ;
Nie nie wie, jedzie na koniu wronym
Lubor, wódz stary waleczny.
W tem słyszy potok szumiący w dali,
Drze się przez ciemną gęstwinę,
Niezbyte jakieś pragnienie pali —
Wjechał do źródła w dolinę.
I gdy się napił, zmienił się wcale :
Sen począł kleić powieki,
Puścił rumaka, usnął na skale,
Usnął, lecz usnął na wieki.

Тут слідує у Залеского епізод, як кінь лицаря летить до табору
Жите і Слово

та подає вістку про смерть свого пана*). Такого епізоду не бачимо в балляді „Гаральд“.

Остатні дві строфи „Любора“ — майже дословний переспів „Гаральда“.

Er schlummert auf demselben Stein
 Schon manche Hundert Jahr,
 Das Haupt gesenket auf die Brust,
 Mit grauem Bart und Haar.
 Wann Blitze zucken, Donner rollt,
 Wann Sturm erbraust im Wald,
 Dann greift er träumend nach dem Schwert
 Der alte Held Harald.

И вѣки на утесѣ тамъ
 Главу склоня, онъ спить:
 Сѣдые кудры, борода:
 У ногъ копье и щитъ.
 Когдажъ гроза и молній блескъ
 И лѣсъ реветъ густой, —
 Сквозь сонъ хватается за мечъ
 Гаральдъ, боець сѣдой.

Wódz zaś od wieków w jednej postawie
 Skamieniał leżąc w ustroni;
 U nóg hełm, włócznia zarosła w trawie
 Nawpół dobyty miecz w dłoni.
 A gdy z północy burza straszliwa
 Grzmi przez bór czarny, odwieczny,
 Ockniony, rdzawy oręż dobywa
 Lubor wódz stary, waleczny.

В передостатній строфі „Любора“ бачимо знов одну подробицю, котра доказує, що Залеский написав свою балляду під впливом Жуковського а не Улянда. У німецького поета нема ніякої згадки про спіє, що лежить коло ніг лицаря: сей образ взяв отже Залеский із Жуковського.

Твір Залеского п. з. „Arab u mogiły konia“ в такій самій мірі залежний від музи Жуковського, як „Ludmiła“. Се не наслідуванє, а радше перевід поезії Жуковського п. з. „Пѣснь Араба надъ могилою коня“. Сесю пісню написав Жуковський ще р. 1809. та тільки в петербургському виданю з р. 1849 сказано, що ся пісня — перевід із французького поета Мільвуа. Певно, що Залеский уважав єї оригінальним твором Жуковського. Не маючи під рукою оригінального твору Мільвуа, порівнаю тільки твір польського поета з великоруським первовзором, щоби показати, як близько стоїть один до одного.

*) Епізод сей пригадує аналогічний уступ української думи про смерть Коновченка, і відповідне місце фрагменту Залеского п. з. „Janusz Bieniawski.“

Сей другъ , кого и вѣтръ не обгонялъ ,
 Онъ спить — на зыбкій одръ песковъ пустынныхъ палъ.
 О путникъ , со мною страданья дѣли !
 Царь быстрого бѣга простертъ на земли
 И воздухомъ брани уже онъ не дышетъ ,
 И грозного ржащя пустыня не слышитъ .

Spólnik mych przygód , przyjaciel stary ,
 Drogi mój rumak , rumak mój kary ,
 Lżejszy nad wiatry , niż zamieć burzliwa ,
 Zimny , pod zaspem piasków spoczywa .
 Płacz , płacz pielgrzymie ! nad niedolą cudzą ,
 Mięszaj twe jęki z mojemi ,
 Już go na boje pieśni nie zbudzą ,
 Już nie zatętni po ziemi .

Въ стремленьи погибель его нагнала .
 Вонзенная въ вью дрожала стрѣла ;
 И кровь благородна струю бѣжала
 И влагу потока струя обаграла .

Król biegu , w biegu wyzionął tchnienie ,
 Zdradzieckim pchnięty pociskiem ,
 Z piersi krwi czarnej trysły strumienie
 Tu przy tem źródle pobliskiem .

Дальші уступи поезіи Залеского переведені в такому самому дусі , як що іно наведені строфи — тож не потребуємо їх тут ставити поруч себе . Лишень остатня строфа пісні Жуковського , де сказано , що півдець поляже також побіч вірного коня та встане з гробу в великий день слави своєї вітчизни , не знайшла відгомону у Залеского .

Конецъ поезіи Залеского тим лишень відрізняєсь від аналогічної строфи пісні Жуковського , що імя „Зара“ , перемінив Залеский на „Salema“ :

Ты видѣлъ и Зару — блаженны часы !
 Сокровище сердца и чудо красы .
 Уста вѣроломны тебя величали ,
 И нѣжныя длани хребетъ твой ласкали .
 Ахъ , Зара какъ серна стыдлива была ,
 Какъ юная пальма долины цвѣла ;
 Но Зара пришелица плѣнилась красою ,
 И скрылась . . . ты , спутникъ , остался со мною .*)

Znałeś mój koniu w szczęśliwej dobie
 Salemę w kwiecie urody ,
 Jak często , płocha , schlebiała tobie !
 Z tobą biegała w zawody .

*) Сочиненія В. Жук. II. 14.

Świeższa, niż polny owoc nieźrały,
 Lękliwa sarna mniej miła,
 Pers mi ją uwiózł — ty byłeś stały,
 Stały! — Salema zdradziła!...

Порівнянє тих трьох поезій Залєського з їх першовзорами показало нам, що пишучи їх Залєський був зовсім залежний від Жуковського. Сей факт має і ширше історично-літературне значінє. Він показує, що польські романтики знайомили ся з західно-європейським літературним рухом не лиш безпосередно, але також при помочи великоруських переводів. Правда, що безпосередний вплив західної романтики був без порівняня сильніший, що особа Жуковського представляє трохи що не одинокий примір посередника між поетами польськими а західно-європейськими. Та коли візьмемо на увагу, що Жуковський проживаючи довгий час на заході Європи в осередках літературного руху, знайомив російську суспільність майже рівночасно з важнішими проявами європейської поезії і вже в перших двох десятках нашого столітя переклав многі поезії Улянда, Бюргера, Гердера, Шіллера, Гете, Байрона і др., коли собі пригадаємо, що під впливом Жуковського написав Зан свою „Нерину“ а Міцкевич „Утечу“, то прийдемо до переконання, що в історії розвою польського романтизму треба визначити хоч малий куточок і для впливу Жуковського.

Але повернім іще до Залєського. До єго поезій, в котрих видно сліди впливу Жуковського, треба також зачислити „Думу з пісні українського люду“ (Pisma I, 181.). Залєський виправді впевнює нас, що мотивом сеї „думи“ була „знана“ єму українська пісня, що зачинаєть словами: „Powij witre bujny (!) muży (!) — однак перешукавши всі українські етнографічні збірки я переконав ся, що така пісня не лишень не є „знаною“ — але мабуть зовсім не існує.*) Тим часом між творами Жуковського находимо пісню, котра без сумніву дала Залєському імпульс до написаня „Думи“:

Отымаєть наши радости
 Безъ замѣны хладный свѣтъ,
 Вдохновенье пылкой младости
 Гаснетъ съ чувствомъ жертвой лѣтъ.
 Не одно ланить пыланіе
 Тратимъ съ юностью живої,
 Видимъ сердца увяданіе
 Прежде юности самої. (Жуков. Соч. II, 25.)

В сих словах містить ся провідна думка „Думи“:

Świat omamień mych romału
 Niknie z nocnych mar družyną;
 Coraz rzadsze dni zapału
 I łzy szczęścia rzadziej płyną.

Та треба сказати, що дальші строфи Залєскою під зглядом мотиву

*) Не міг єї найти й д. Ів. Франко (Зоря 1886, ст. 117.) і тому вважає сю зсылку вдумкою с мого Залєського.

вів і поетичних образів та кольориту — оригінальні; видно в них уже тоту мистецьку форму, якою визначають ся ліпші поезії Залеского.

Дрібніші сліди впливу Жуковського можна би вказати ще в кількох поезіях Залеского;*) та вони не такі виразні і важні, щоб заслуговували на ближший розбір.

Що Жуковський мав вплив на Залеского, се поява зовсім природна; дивним видаєсь нам лишень те, що у Залеского бачимо щось в роді змаганя — затерти сліди сего впливу. Чому Залеский називає „Людмілу“ „думою з української пісні“, коли цілий характер є зовсім чужий українській народній поезії, і коли знаємо докладно, що вона є наслідуванем Жуковського? Чому вказує він на віруваня люду як на мотив своєї балляди „Любор“ — а не згадує про властиве жерело, з котрого черпав своє вітхнене? Вправді переказ про сплячого лицаря, головний помисл сеї балляди, належить до дуже розповсюджених легенд європейських і можна би з ним стрінутись також в оповіданях українського люду, — не дасть ся однак заперечити, що без балляди Улянда і без посередництва Жуковського не було б і „Любора“. Чому наконєць Залеский перекладаючи пісні сербські друкує їх окремо як переклади, коли тимчасом кілька майже дословних переспівів українських народних пісень поміщує між оригінальними своїми творами без натяку про їх українське походжене?

Поясненя сеї появи не можемо шукати в похибці або додатках видавців, бо виданє творів Залеского, котре ми взяли за підставу нашої розвідки, довершене під особистим доглядом автора. Не маємо ще нині підстави до розвязки сих питань, не можемо так глибоко заглянути в душу поета, щоби порозуміти, що спонукало єго окружати тайною факти, котрі самі про себе не перечили б ані єго гідности ані талантови. Та деякі відомости дозволяють бодай наблизитись до розвязки сеї загадки.

В р. 1861 появилась у Галичині збірка поезій Залеского переведених на руську мову В. Терлецьким.***) Довідавшись про се написав Залеский у своїх дрібних поезіях п. з. „Pułki“ (Pisma, II, 225) ось яку заяву:

W rzeczach moskiewskich wiecznym chcę zostać nieukiem,
Toż wyrzekam się moich dum graźdańskim drukiem.

Над сими віршами покладено заголовок: „Dumy moje po rusku“.

Перевід, до котрого відносять ся наведені тут слова, зовсім не московський, а написаний галицько-руським макаронізмом і такий нескладний, що Залеский міг єго відречись для єго малої літературної стійности. Однак наведені слова характеризують тодішні переконаня і чутя

*) На прим. поезії Жуковського п. з. „Чорная дорога“ (II, 59) і „Жизнь“ (II, 63.) відбили ся в деяких мотивах „фантазії“ Залеского п. з. „Kalinowy most“.

***) „Думы та думки Іосыпа Богдана Залеского, переведени з польского на рідимий рускій языкъ, издани же Дромъ Владиміромъ Терлецькимъ. Черемышль. Типомъ М. Диковского, держителя печатни руск. собора крилошанъ, 1861.“

Залеского. Свіжі ще спомини подій 1861—1864 рр. настроїли його вороже супроти всего, що російське, навіть супроти таких неполітичних річей, як градянська азбука, задля котрої він і вирік ся книжечки В. Терлецького.

Такі переконання не дозволяли очевидно Залескому признати ся в новому виданю своїх творів до того, що колись не лишень не був неуком в річах московських, але читав в оригіналі та наслідував твори чи властиво переводи московського поета.

У Відні 20. ноябра 1893.

Ол. Колюсса.

Із старих рукописів.

В історії 1000-літнього розвою руського народа бачимо дивний факт: твори старої літератури, писані мовою більше або менше далекою від народної, здобули собі в протягу століть таку популярність серед мас народних, мали такий вплив на духовий розвій тих мас, якого не мали твори новітніх „народних“ писателів, не виключаючи й такого генія, як Т. Шевченко. Факт сей може видати ся дивоглядним, навіть не подібним до правди; найновітній історик нашої старої літератури, проф. Ом. Огоновський прямо заперечує его. „Руські грамотії — нише він (Історія літератури рускої, I, 234) — списували переважно такі твори фантастичні, які змістом своїм для людей неписьмених не були приступними.“ Проф. Огоновському мабуть незвісним був той факт, що ті неписьменні люде ще нині на вечерницях та досвітках оповідають собі між іншими казками також — виривки із *Gesta Romanorum*, із Книги Сімох мудреців та *Speculum exemplorum*, що многі місця із таких апокріфів, як Слово Методія Патарського перейшли в „питомений“ світогляд нашого народа „Ті книжники — читаємо дальше у проф. Огоновського — не дбали про просвіту незрячих братів, та й самі кормились недоїдками, що падали з „трапези“ розкішних Візантійців. Така пожива не була хосенна для молоді вдачі народу руського.“ Дивно тільки після сего, як се наші прості люде і доси залюбки читають, переписують та зберігають ті ж самі „недоїдки, нехосенні для їх молоді вдачі“; дивно, чому ріжні старі легенди та фантастичні повісті стрічаємо ще й нині в нашім краю в таких сільських закутках, де й не доходила нова освіта. Дбали чи не дбали наші старі „грамотії“ о просвіту незрячих братів, а все таки в їх писаннях було щось таке, що вміло їм здобути серце тих незрячих братів, було щось тривке і довговічне, чого аж надто часто нема в творах, котрі походять із „ясної днини відродження національного“ і котрі за 10 літ по їх опублікованю роблять ся бібліографічною рідкістю, мало кому звісною й з титулу.

Ми не думаємо входити в виясненє сеї появи; досить буде тут єї тільки зазначити. Впрочім новітні студії над тою давньою літературою,